

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Tadas Blinda: patriotizmas komercijai

2011-11-01

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS - AIDAI

TEMA: KINAS

AUTORIUS: TOMAS DAUGIRDAS

DATA: 2011-11

Naujasis Židiny-Aidai, Nr. 7

Tadas Blinda: patriotizmas komercijai

Tomas Daugirdas

Ar patriotizmas gali „atsipirkti“? Gali, ir ne vien atsipirkti, bet ir būti laidas į finansinę sėkmę. Tai parodė filmas *Tadas Blinda. Pradžia* – jis vis dar lieka žiūrimiausiu filmu Lietuvoje. Kodėl jį pažiūrėti eina įvairūs žmonės, galima tik spėlioti. Pirmiausia, kad tai lietuviškas filmas. Antra, kad tai ankstesnio filmo pratęsimas, ir trečia, kad tai filmas lyg ir apie nacionalinį herojų, sukylantį ir kovojantį. Tad tarsi viskas šiame filme yra labai lietuviška. Todėl jis tarsi nei iš šio, nei iš to tapo filmu, į kurį vedamos moksleivių klasės, jis aptarinėjamas pamokose, ir viešumoje yra įgavęs beveik herojinio epo įvaizdį. Iš tiesų tai yra grynai komercinių tikslų siekiantis filmas, ir apie tai byloja kiekvienas epizodas. Patriotizmas filme panaudojamas kaip vienas iš komercijos elementų. Ir kol kas atrodo, kad pasirinkimas gana sėkmingas. Filmą galima peikti už jo lygį, tačiau nemažiau įdomu ir simptomiška, kaip šiandien „konstruojamas“ patriotizmas, koks yra komercinis patriotizmo profilis. Filmas apie Tada Blindą yra bene pirmas sukonstruoto ir plačiam vartojimui pateikto „patriotizmo“ pavyzdys. Tačiau kokios vertės tas patriotizmas?

Patriotizmą tarsi galima išvelgti epizoduose, kuriuose minimas Lietuvos vardas, kur atsiskleidžia lenkų ir lietuvių įtampos, lietuvių kova prieš rusų karius, Blindos maište. Svarbu ir tai, kad filmas apeliuoja į sovietmečiu pastatytą ir labai populiarią TV mini serialą apie Tada Blindą, turbūt išskirtinį lietuvišką nuotykių filmą su maišto prieš sovietinę sistemą, taigi ir už Lietuvos vadavimąsi iš jos, prieskoniu. Anais laikais viskas buvo daug paprasčiau. Už kiekvieno maišto prieš sistemą ar vyraujančią valdžią buvo galima išvelgti laisvės kovą už Lietuvą ir už nepriklausomybę. Vien Lietuvos vardo paminėjimas galėjo reikšti pasipriešinimą sistemai. Pasipriešinimo simbolika garantavo ir didelį populiarumą kenčiančios ir negalinčios tikrovėje maištauti tautos gretose.

Tačiau kaip šiandien? Kas kuria filmo patrauklumą ir kokius jausmus jis pažadina? Filmo kūrėjai senus patriotinius vaizdinius (posakius apie „Lietuvą“) įpina į komercinį audinį, visai nesirūpindami siužeto, simbolių ar vaizdų vientisumu. Lietuvos publikai filmas kaip ir turėtų būti priimtinas ir patrauklus: čia tarsi ir tęsinys, ir maištas prieš „rusus“, ir kova „už Lietuvą“. Tačiau faktas tas, kad komerciškai jis nėra orientuotas į lietuvišką publiką. Akivaizdu, kad Rusija yra pagrindinė rinka, iš kurios tikimasi uždirbti. Agnė Ditkovskytė, Tatjana Liutajeva ir Dainius Kazlauskas yra tos „brendą“ turinčios pavardės, kurios nemažai ką reiškia rusų žiūrovui, juo labiau – veikiančios drauge tame pačiame filme. Taip pat, žinoma, ir Donatas Banionis, beveik šaukštais kabinantis raudonus ikrus. Nukreiptumo į rusišką publiką esama ir dialoguose. Tam tikras klišes nesunkiai atpažins žiūrovas, gyvenantis klišių ir reklamos pasaulyje, pavyzdžiui, „protu lietuvių nesuprasi“. Filme paaiškinama, kas yra tie lietuviai, kodėl jie maištauja, kokie jie silpni, apkiautę ir naivūs. Taip pat išaiškinama lenkų ir lietuvių santykių esmė bei parodomas pavyzdys, kaip naudingai galima pasinaudoti lenkų ir lietuvių istorijoje įsišaknijusia nesantaika...

Už rusišką potekstę reikia mokėti nepatogumu lietuvių žiūrovui, nes aktorės filme kalba su gana ryškiu rusišku akcentu. Tai būtų visai neįsivaizduojama jokiame sovietiniame lietuviškame filme, juo labiau – filme apie Tada Blindą. Sovietiniam lietuviui būtų visiškas papiktinimas, jei vienas pagrindinių veikėjų lietuvis dvarininkas rusų valdomoje teritorijoje turėtų rusę žmoną (kalbančią su rusišku akcentu), o taip pat dukrą, beveik neturinčias „tipiškos“ lietuvaitės bruožų. Tačiau mes jau virš dvidešimt metų gyvename nepriklausomoje Lietuvoje, ir filmas tai aiškiausiai patvirtina. Ką tik minėtas faktas veikiausiai neužklius jaunajai kartai ar to ji nesureikšmins. Juolab kad nepriklausomos Lietuvos jaunimas daug mažiau jautrus praeities realijoms, filme turbūt neieškos istorinio atitikimo, įtaria akimi neįžvelgs veikiausiai ir fakto, kad filmo komercinė auditorija nėra pirmiausia Lietuva. Tai yra nenusivils faktas, kad stimuliuodami kai kuriuos patriotinius jausmus, filmo kūrėjai toli gražu nėra patriotai... Ir, neabejotina, dėl to galės filmą žiūrėti daug atviresne širdimi.

Atsiribojus nuo viso to, kas žeidžia sovietmečio apgadintą žvilgsnį ir norint suprasti tai, kas vyksta šiandien, būtina išžiūrėti į tai, ką sako į šiuolaikinį komercinį rūbą įvilktas patriotinis elementas. Pradžios taškas aiškus: Lietuvos priešai baudžios panaikinimo (laisvės suteikimo) priešaušryje mėgina išprovokuoti lietuvius maištui, kad paskui iš jų atimtų bet kokią galimybę atgauti laisvę. Tad aptinkame visai „laikraštinį“ siužetą, kai kažkur („Peterburge“) sukurptas sąmokslas, pasiunčiamas provokatorius, nes norima atimti iš herojaus tai, kas jam priklauso (laisvė), o herojus stengiasi nepasiduoti provokacijai ir apginti savo teises.

Toks yra ir Tadas Blinda, šių dienų herojus, patekęs į provokacijos audras, kuriam nerūpi jokios kitų nuskriaustųjų ar draugų teisės, nerūpi jokie idealai, dėl kurių būtų verta paaukoti gyvybę. Jis nėra iš tolo neprimena *Narsiosios širdies* herojaus, įkūnyto Melo Gibsono. Dabartinis Blinda nėra joks maištininkas prieš sistemą ar blogį, kuris tą sistemą kuria, nes jokios „sistemas“ nėra, o kai jis pripažįsta caro galią, tai net nemano, kad prieš ją galima sukilti. Blinda gali būti pavadintas savotišku „buitiniu idealistu“, tikiu, kad galima susikurti gerą ir gražų gyvenimą taip, tarsi nebūtų jokios politinės sistemos, svetimos savivaliaujančios kariuomenės. Didžiausias patriotizmas veikiausiai yra tas, kad jis nenori niekur bėgti ar trauktis (tai yra „emigruoti“), o nori kurtis gyvenimą ten, kur gimė ir augo, tai yra savame krašte.

Todėl nestebina, kad rusų karinis pulkas elgiasi ne kaip politinės sistemos įrankis, o kaip gauja reketininkų, kurių nesaisto jokia karininkų elgesio etika. Jie atvyksta į dvarą kaip nusikaltėlių būrys, terorizuoja šeiminką ir jo šeimą. Nestebina, kad dvarininkas Gruinius, kurį su Blinda sieja ir asmeniniai ryšiai, paprašo Blindos maskolius išvyti iš jo dvaro, kad gyvenimas sugrižtų į vėžes. Teisiųjų teisės apginamos, chuliganai išvejami, prie viso to prisidėję kaimiečiai gauna teisę į žemę ir į laisvę. „Pilietinė visuomenė“ triumfuoja. Visi atgauna savo gyvenimus, apgynę savo teises į juos. Pabėgti, išvykti į nežinią iš savo namų susiruošęs dvarininkas lieka kur buvęs. Maža to, jo paklydėlė žmona paprašo atleidimo. Blinda gali išeiti iš miško ir gyventi kaip paprastas žmogus, koks jis ir yra, gali atsiverti savo jausmams ir pojūčiams, apie kurių pilnatvę svajoja. Tuo visos laimės svajonės ir išsisemia. Visi pasirengę gyventi ilgai ir laimingai, vienas kitam atleidę ir susitaikę, nekamuojami blogų prisiminimų ir nepersekiojami savo tėvų ar senelių išgyventų kančių bei situacijų be išeičių prisiminimų.

Sakytume, filmo siužetas būtų artimesnis komedijos žanrui, o ne į herojinius jausmus apeliuojančiai dramai apie istorinę asmenybę. Kita vertus, filmas nemažai pasako apie dabarties lietuviškąją būklę. Pirmiausia individualiam maištui nesama jokio pagrindo. Herojaus idealas yra ne išskirtinė asmenybė, turinti gilių jausmų, svajonių ar net išgyvenanti vidines pareigų įtampas. Dabartinis lietuviškasis herojus nėra Hamletas, Cezaris ar Judas, jis yra vidutinybė, net atsidūrusi maištininko kailyje, daro viską, kad galiausiai to vaidmens atsisakytų, nes nepajėgi suvokti reiškinių, kuriuos dabartine kalba vadintume „geopolitinais“ ar „globaliais“. Jis yra vidutinybė, nematanti ir nenorinti matyti toliau savo kaimo. (Viename epizode buvimą Kaukaze pusiau rimtai, bet labai simptomiškai Blinda perinterpretuoja kaip buvimą „pas Kazę“.) Tai yra vidutinybė, kurios natūroje esama tam tikro žaismingumo, tačiau nėra jokios ugnies, noro pažinti ar išgyventi neeilinius dalykus. Kilusi sumaištis sukelia varžančių nepatogumų, užtarimo ir apgynimo ieškantys kaimiečiai nepažadina jokio noro juos ginti ar ieškoti teisybės. Vidutinybė ir siekia to, ko gali siekti vidutinybė: patogiai įsikurti, ramiai gyventi ir daugiau niekada nieko negirdėti apie jokių sąmokslus ar jokių nedraugiškus giminaičius lenkus, kurių ryškus atstovas neišvengiamai turėjo žūti, kad įsiviešpatautų taika ir ramybė.

Kai vidutinybė vaizduojama kaip visuomenės herojus, tai reiškia, kad žmogaus ir visuomenės gyvenime nesama kelrodžių, kurie paskatintų aukoti patogumą, leistis į rizikingus žygius ir galbūt patirti nemažų nuostolių. Viskas susitelkia į „čia ir dabar“, tam tikrą būklės ir jausenos kraštutinumą, kuris gali tapti, o gal jau yra tapęs simptomišku nepriklausomos Lietuvos visuomenei.

Nepriklausomybės pradžioje šūkis „čia ir dabar“ reiškė didelį ir naują dalyką, jis buvo maištingas ir provokavo. Filosofas Arvydas Šliogeris ėmė plėtoti mintis, kurios vėliau išsivystė į „toposofiją“, vietos išmintį. „Čia ir dabar“ vaduojantis iš sovietinio kasdienybės gyvenimo išalo, raginta nebijoti gyventi autentiškai, remiantis tais išgyvenimais ir būseną, kuri išgyvenama šią akimirką. Tai buvo labai stiprus maištas prieš totalitarinės valstybės ideologizuotą kasdienybę, kai kiekvienas savo asmeninį gyvenimą tarsi turėjo projektuoti pagal tai, kaip jis atitinka valstybės skelbiamus ideologinius tikslus. Idealai buvo primesti ir užduoti, į juos buvo išprausta individuali laisvė, kuri dėl to prarasdavo savo prigimtį ir tapdavo prievarta sau. Nepriklausomybės pradžia taip pat iškėlė idealus, tačiau jie buvo daug arčiau „prie

odos“, nes skatino atsigręžti į savo, savo artimųjų, šeimos istoriją, į ją pažvelgti naujai ir atgauti tą gyvenimą, kurį būtume norėję gyventi, tuos idealus ir vertybes, kurie buvo naikinami. Gyvenimas vien „čia ir dabar“, atsidūręs laisvės aplinkoje, kai jo nevaržo jokios ideologijos, skatina rasti savo istoriją bei kilmę pamiršusią, nuo palankių aplinkybių priklausančią vidutinybės ideologiją. Ši skleidžia vidutinybės supratimą apie valstybę ir patogų, naudotis teisėmis grįstą patriotizmą. Filmas apie Tada Blindą yra tokios naujosios vidutinybės veidrodis. Žiūrovų komentaruose apie filmą nesama „vidurio“ nuomonių: vieni jį labai liaupsina, kiti sutrina į miltus. Tad viltis nemenka, kad kurį laiką pilietinei vidutinybei dar nepavyks užvaldyti patriotinių herojų arenos.